

STORTINGET

Representantforslag 147 S

(2023–2024)

fra stortingsrepresentantene Une Bastholm, Lan Marie Nguyen Berg og Rasmus Hansson

Dokument 8:147 S (2023–2024)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Une Bastholm, Lan Marie Nguyen Berg og Rasmus Hansson om å bygge opp systemet for restaurering av natur og dyreliv i Norge i tråd med målsettingene i naturavtalen

Til Stortinget

Bakgrunn

Vern av natur er ikke lenger nok. Man må også vinne tilbake noe av mangfoldet som er tapt, ved å gjenopprette økosystemer og restaurere natur som er blitt forringet.

Det finnes ikke lenger noen som med egne øyne har sett det biologiske mangfoldet som fantes i naturen for fire, seks eller åtte generasjoner siden. Mye av livet forsvant før noen rakk å dokumentere det. Store myrarealer ble drenert. Fjellsjøene ble demmet opp og fosser lagt i rør. Veier og kraftlinjer ble bygget i områdene som før var inngrepsfri villmark. Villreinens trekkruter ble delt opp.

Fordi stadig nye generasjoner har vokst opp i en stadig fattigere natur, har oppfatningen av hva som er normalt, blitt endret. Det man vet er at fuglesangen har blitt svakere, insektene færre og dyrelivet fattigere. Denne endringsblindheten gjør at man aksepterer større skader på naturen og menneskenes livsgrunnlag enn man ville gjort om endringene skjedde plutselig.

En villere og mer intakt natur har verdi i seg selv fordi den gir arter, bestander og økosystemer større rom for å blomstre. Samtidig er det grundig dokumentert at stor-skala naturrestaurering er en forutsetning for å ta vare på

økosystemene som igjen er langsiktige forutsetninger for sivilisasjonen. Alle arter trenger store nok, helst sammenhengende, områder til å overleve, unngå innavl og kunne utvikle seg videre.

Å restaurere og reparere naturen handler også om folkehelse, livskvalitet og opplevelser. Potensialet for å gjøre større naturopplevelser tilgjengelig i både nærnatur og villmark er stort.

Naturrestaurering kan også gi gevinster for næringsliv og grunneiere. Rikere natur betyr både mer grunnlag for turisme, men også større muligheter for bruk og høsting av naturen, fordi bestandene blir mer livskraftige. Restaurert natur vil dessuten lagre karbon og dempe flom og naturødeleggelser.

Nasjonale og internasjonale forpliktelser

Norge har forpliktet seg til å bidra til rask restaurering av natur i stor skala. I det globale Kunming-Montreal-rammeverket for naturmangfold (naturavtalen), som Norge har tilsluttet seg, står det at partene skal

«Sikre at det innen 2030 er iverksatt effektiv restaurering av minst 30 prosent av arealene med forringede økosystemer på land, i elver og innsjøer, langs kysten og i havet, for å forbedre naturmangfold og økosystemfunksjoner og -tjenester samt økologisk tilstand og sammenheng.»

Forslagsstillerne understreker at dette er et svært ambisiøst mål på et nytt felt politisk og faglig. Det kreves derfor nå høy politisk prioritering og rask avklaring av en rekke juridiske, politiske og forvaltningsmessige spørsmål for å komme i gang med naturrestaurering i tråd med det høye ambisjonsnivået og målsettingene i naturavtalen.

Regjeringen har varslet en handlingsplan i form av en stortingsmelding om Norges oppfølging av naturavtalen. Det er naturlig at naturrestaurering vil bli behandlet i denne meldingen, men det er uklart om det blir gitt nødvendige avklaringer av juridiske, forvaltningsmessige og budsjettmessige tiltak.

Behovet for nye tiltak må sees i lys av at Norges arbeid for å innfri målene om restaurering i Aichi-avtalen fra 2010 var mislykket. Norge hadde da forpliktet seg til følgende formulering:

«Innen 2020 er økosystemene mer robuste, og det biologiske mangfoldets bidrag som karbonlager er forsterket gjennom bevaring og restaurering, inkludert restaurering av minst 15 prosent av forringede økosystemer.»

Aichi-forpliktelsene ble også gjengitt i Meld. St. 14 (2015–2016). I Stortingets behandling av meldingen i Innst. 294 S (2015–2016) ble det vedtatt at regjeringen skulle trappe opp innsatsen for å nå målet (Vedtak 669 (2015–2016)). Norge er ikke i nærheten av å innfri stortingsvedtaket fra 2015, og hadde ikke innfridd noen av Aichi-målene innen fristen i 2020. Det er nå mindre enn seks år igjen til målene i den nye og enda mer ambisiøse naturavtalen skal være nådd. Det vil være svært uheldig hvis det enda en gang mangler reell vilje til å levere på vedtatte mål.

Enkelte restaureringstiltak er allerede i gang eller under planlegging, blant annet handlingsplaner for restaurering av vassdrag og våtmarker. Det mangler likevel en helhetlig tverrsektoriell plan for restaurering av natur til lands og til havs i Norge i den skalaen som naturavtalen forplikter landet til. En slik plan bør legges frem som en del av den varslede stortingsmeldingen om oppfølging av naturavtalen i 2024, så Stortinget kan vurdere sammenhengen i regjeringens oppfølging av naturavtalen, og arbeidet kan komme i gang.

En nasjonal plan for arbeidet med naturrestaurering bør ta utgangspunkt i den globale naturavtalens mål om igangsatt restaurering av 30 prosent av et representativt utvalg av forringet natur. Den bør legge til grunn at Norge skal ta sin andel av restaureringsjobben for norsk land- og havareal. Planen bør avklare forvaltningsstruktur for omfattende naturrestaurering i Norge og inneholde tiltak for å kartlegge områder egnet for naturrestaurering, milepæler fram til 2030 samt avklare finansiering i en størrelsesorden som er i tråd med naturavtalen. Hvordan naturrestaurering skal bidra til prinsippet om arealnøytralitet, bør også klargjøres.

Opprettholde og restaurere økologisk funksjon

Målet for norsk naturpolitikk bør være å bygge opp igjen natur der hovedstrukturen i økosystemene er intakt. Flest mulig av nøkkelartene i økosystemene må

kunne fylle sine økologiske funksjoner, slik at tapet av arter stanses. Naturrestaurering må skje i samarbeid med og med hensyn til jordbruk, infrastruktur, urfolk og andre viktige samfunnsinteresser.

Bestandene av artene som hører hjemme i norsk natur, bør være store nok til at arten er frisk og fyller den funksjonen den skal. Behovet for at artene fyller sine roller, er omtalt i naturmangfoldloven § 5 om forvaltningsmål for arter, som lyder:

«Målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder.»

Naturindeks for Norge 2020 viser stor variasjon mellom økosystemer når det gjelder status for det biologiske mangfoldet. Tilstanden for norske økosystemer i 2020 er til dels betydelig lavere enn referansetilstanden, det vil si en tilstand der økosystemene er intakte. Lavest verdi har naturindeks for skog med 0,41, åpent lavland, inkludert kulturlandskap, med 0,44 og fjell med 0,56.

Forslagsstillerne vil peke på at for enkelte naturtyper og habitater er reduksjonen gått så langt at det er nødvendig med utstrakt restaurering for å innfri målsettingene i § 5 i naturmangfoldloven.

Naturrestaurering er et nytt felt med høye ambisjoner

En satsing på restaurering som er kunnskapsbasert, treffsikker og omfattende nok, i tråd med naturavtalen, vil kreve oppbygging av ny kapasitet i forvaltningen, mer forskning og nye lovhjemler. Denne grunnleggende infrastrukturen må komme på plass i løpet av 2025 hvis effektive tiltak skal iverksettes før 2030. Ansvaret for oppfølging i forvaltningen må plasseres tydelig og ha nok ressurser til arbeidet. Det bør etableres en organisasjonsstruktur som sikrer koordinering og gjennomføring, fungerer som faglig ressurs, sikrer evaluering og sørger for rapportering nasjonalt og internasjonalt.

Det må også komme på plass en finansieringsmekanisme som sikrer fremdrift i dette arbeidet hvert år frem mot 2030, som er fristen for målene i naturavtalen. Dette kan for eksempel være et restaureringsfond som gir sikkerhet for finansiering over flere år. Samtidig vil et nasjonalt koordineringsorgan bidra til å mobilisere ressurser fra både kommuner, næringsliv og andre private kilder.

I dag finnes ingen lovhjemler for å kunne restaurere natur der grunneier ikke ønsker dette, heller ikke for myr eller utvalgte naturtyper, som er særlig viktig å restaurere. Regjeringen må utrede hvordan natur kan restaureres på privat grunn, og hvordan restaurert natur kan sikres mot ny ødeleggelse. Forslagsstillerne mener det haster å avklare disse lovhjemlene.

Det er også avgjørende å bygge opp et kunnskapsgrunnlag som sørger for at arbeidet med naturrestaurering blir treffsikkert og effektiv. Det forutsetter at vi kartlegger og dokumenterer hva som er gjort og gjøres av restaurering i hele landet, slik at erfaringene kan samles, vurderes og tilgjengeliggjøres. I tillegg er det nødvendig med følgeforskning og god løpende evaluering av prosjekter som nå settes i gang for å innfri målene i naturavtalen.

Eksempler på store restaureringsprosjekter som bør vurderes

OSLOMARKA SOM PIONEROMRÅDE FOR RESTAURERING AV VILLERE OG RIKERE NATUR

Forslagsstillerne mener Osloområdet er godt egnet som pionerområde for restaurering til villere og rikere natur i Norge. I dag er opplevelsesverdiene og dyrelivet i store deler av marka betydelig redusert fordi det drives et industrielt skogbruk med flatehogst på store arealer. I løpet av forrige århundre ble betydelige deler av marka omgjort fra variert, artsrik og fleraldret skog til gran«åker» som står så tett at mye annet liv forsvinner, sammen med opplevelsesverdiene.

Oslo kommune har de siste tiårene gått foran i arbeidet med å utvikle miljøvennlig skogsdrift med aktiv skjøtsel og plukkhogst, som skaper en mer variert og opplevelsrik skog i de markaområdene som eies av kommunen. Plante- og dyreliv er allerede på vei tilbake i disse områdene. En utvidelse av restaureringsarbeidet til å omfatte hele Osloområdet vil gi en mangedoblet effekt.

RESTAURERING AV LØVSKOG PÅ ØSTLANDET OG SØRLANDET

Norge ligger fortsatt langt etter nabolandene når det gjelder skogvern, særlig av de mest høyproduktive arealene under den marine grensen, der artsmangfoldet er aller størst. Når det gjelder de artsrike skogene med høy bonitet langs kysten og i lavlandet på Østlandet, som løvskog, finnes det knapt intakte skoger å verne. Denne naturtypen er i stor grad erstattet av jordbruk, urbanisering og plantet granskog. Disse skogene huset opprinnelig mange arter som i dag står på rødlista. Det finnes store areal i Vestfold, Østfold og Akershus som i naturlig tilstand ville hatt ulike edelløvskogstyper.

Restaureringen av løvskogene i disse områdene kan gjøres i forbindelse med hogst i et område med naturlige forutsetninger for løvskog. Etter hogsten kan en kombinasjon av vern og aktiv planting og skjøtsel reetablere den opprinnelige naturen. Det vil ta minst 50–100 år før en skikkelig løvskog er tilbake, og enda lengre tid før en får alle artene som man bare finner i områder med lang kontinuitet av død ved.

PORSANGERFJORD – RESTAURERING AV KYSTTORSKBESTANDEN

En rekke fjorder og kystsamfunn i Norge har mistet kysttorsken. Overfiske (fjerning av toppredator) og påfølgende invasjon av kråkeboller og kongekrabbe i nord har ført til at tareskoger er borte, og dermed muligheten for at torsk og andre marine arter kan reetablere seg. Porsangerfjordprosjektet er et restaureringsprosjekt i regi av Havforskningsinstituttet og Porsanger kommune med mål om å gi lokalbefolkningen torsken tilbake. Prosjektet innebærer at en fanger vill torsk med lokal genkomposisjon og fører dem opp i merder der de senere gyter ut fritt. Samtidig vil en etablere 10–15 meter høye kunstige tareenheter, som gir torskeyngelen den nødvendige beskyttelsen, samt vern mot fiske i deler av fjorden.

Prosjektet i Porsanger bygger på 20 års forskning, har lokal støtte fra Sametinget og fylkeskommunen og kan allerede vise svært positive resultater. Nå mangler kun 2,5 mill. kroner for å få prosjektet i gang. Forslagsstillerne mener prosjektet må få finansieringen som trengs, og at tilsvarende prosjekter bør iverksettes flere steder, for eksempel i Oslofjorden.

FLERE REDNINGSAKSJONER FOR TRUEDE ARTER

2 752 arter står oppført på rødlista som truet. Allikevel har det bare blitt utarbeidet handlingsplaner for 13 av disse, dvs. under 5 promille. Det trengs langt flere handlingsplaner, og planene bør gis et solid mandat til å restaurere tapte habitater og reintrodusere artene i områder de naturlig hører hjemme i. I forbindelse med behandlingen av naturmangfoldmeldingen, Innst. 294 S (2015–2016), jf. Meld. St. 14 (2015–2016), skrev energi- og miljøkomiteen:

«Komiteen vil understreke at i Ot.prp. nr. 52 (2008–2009) Om naturmangfoldloven, vises det til utredninger fra Direktoratet for naturforvaltning, som mener at ca. 400 arter totalt kan være aktuelle som prioriterte arter [...] Komiteen mener at ambisjonsnivået for prioriterte arter og utvalgte naturtyper bør være slik det ble lagt opp til i forbindelse med utarbeidelsen av naturmangfoldloven.»

FLERE NATURTYPER BØR GIS SÆRLIG BESKYTTELSE SOM UTVALGTE NATURTYPER

Spesielt verdifulle naturtyper kan gis status som utvalgt naturtype. Dette gir dem beskyttelse etter forskrift i naturmangfoldloven. Hele 69 naturtyper står i dag på rødlista. Slåttemark, slåttemyr, kalksjøer, kalklindeskog, hule eiker og kystlynghei er allerede gitt status som utvalgte naturtyper, mens en rekke andre truede naturtyper ikke er beskyttet. Det gjelder blant annet sukkertareskog i Skagerak, kalkrike dammer og tjern, olivinskog, regnskog, elvedeltaer, bløtbunnsområder, sjøgressenger, urskog, rike sumpskog og naturbeitemark.

TØFFERE TILTAK FOR OSLOFJORDEN

Forslagsstillerne har merket seg at det er iverksatt flere tiltak for å forbedre den alvorlige situasjonen for Oslofjorden. Men tiltaksplanen inneholder kun svake tiltak for å redusere fisketrykket og ingen tiltak for å redusere omfanget av bunntråling. I dag er bunntråling tillatt selv i de marine nasjonalparkene Ytre Hvaler og Færder. Det er nødvendig med langt tøffere grep for å løse krisen i Oslofjorden.

I Fiskeridirektoratets evaluering av tiltak i Oslofjorden fra 2022 skriver Havforskningsinstituttet:

«Langvarig fiske/høsting og langvarig svekkelse av lokale bestander [...] er en sentral driver for bestandssituasjonen slik vi observerer den i dag [...]. Et bestandskompleks bestående av kraftig reduserte bestander vil være svært sårbart for ethvert fisketrykk.»

Forslagsstillerne mener derfor det er nødvendig å etablere et fiske- og trålefritt område for hele eller deler av Oslofjorden for å gi bestandene mulighet til å bygge seg opp igjen. Norge bør også jobbe for at slike områder etableres utenfor grunnlinjen i Indre Skagerrak. Disse tiltakene må kombineres med sterkere innsats for å begrense andre belastninger på økosystemene i fjorden, som nitrogenutslipp, forurensing og arealinngrep i strandsonen.

VERDSETTELSE AV OG BETALING FOR ØKOSYSTEMTJENESTER

Et system for betaling for økosystemtjenester vil kunne gi nye alternativer og større fleksibilitet i landbruket og skogbruket samt nye muligheter for grunneiere langs kysten. Økt bruk av lukkede hogstformer og skjøtsel som tar hensyn til karbonbinding og biologisk mangfold, kan for eksempel erstatte eller supplere flatehogst. Grunneiere eller entreprenører kan få betalt for å tilrettelegge for sjeldne arter og for å restaurere habitater, enten det er snakk om sjøgressenger, blomstereng, tareskog, sumpskog eller gårdsdammer. Et slikt verdsettingssystem for naturrestaurering eksisterer allerede, blant annet når det gjelder verdifulle kulturlandskap. Forslagsstillerne mener slike ordninger bør styrkes og utvides til flere naturtyper som en del av oppfølgingen av naturavtalen.

MER LIV I ELVENE GJENNOM NATURVENNLIGE VILKÅRSREVISJONER

Vassdragsreguleringer uten vesentlige miljøhensyn har blant annet medført at vannet er ført vekk fra elve-

leiene, unaturlig raske svingninger i vannstander, ødelagte leveområder og endret landskap. Et flertall av landets større offentlig eide reguleringskonsesjoner for vannkraftproduksjon kan revideres. Vilårsrevisjoner gir muligheter til å ta større hensyn til fisk og annet liv, og til å sette krav til reetablering av vandringsveier for fisk. Forslagsstillerne mener at restaurering av natur bør løftes frem som en sentral målsetting for kommende vilårsrevisjoner. I mange tilfeller vil det være mulig å skape langt mer liv i elver og gamle elveleier gjennom mindre justeringer og endringer i vannføring.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen snarest mulig og innen utgangen av 2024 avklare forvaltningssystemet som skal sikre koordinering og gjennomføring av restaurering av natur til lands og til havs i Norge, i tråd med målsettingene i naturavtalen.
2. Stortinget ber regjeringen snarest mulig og innen utgangen av 2024 utrede og foreslå hvordan natur kan restaureres på privat grunn, og hvordan restaurert natur kan sikres mot ny ødeleggelse, og legge forslag til nødvendige lovendringer frem for Stortinget.
3. Stortinget ber regjeringen snarest mulig og innen utgangen av 2024 komme tilbake til Stortinget med en handlingsplan for omfattende restaurering av norsk natur til lands og til havs, i tråd med målsettingene i naturavtalen.
4. Stortinget ber regjeringen snarest mulig og innen utgangen av 2024 opprette et naturrestaureringsfond, som skal bidra til å planlegge, gjennomføre og finansiere restaureringsprosjekter i tråd med målsettingene i naturavtalen.
5. Stortinget ber regjeringen på en egnet måte legge fram en opptrappingsplan for økning av antallet prioriterte arter og naturtyper, og følge opp med handlingsplaner for å sikre tverrsektoriell koordinering i arbeidet.
6. Stortinget ber regjeringen lage et system til bruk i alle norske kommuner for kartlegging av hvilken natur som er egnet for restaurering.

10. april 2024

Une Bastholm

Lan Marie Nguyen Berg

Rasmus Hansson

